

خطباتِ بود

(خطباتِ عیدِ الاضحیٰ)

فرمودہ

سیدنا حضرت میرزا بشیر الدین محمود احمد المصلح الموعود

خلیفۃ المسیح الثانی

جلد

زیر اہتمام

فضل عمر فاضل شریف

خطباتِ عیدِ الاضحیٰ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 حَمْدُهُ وَتُصَلِّیْ عَلٰی رَسُوْلِهِ الْكَرِیْمِ ۙ وَ عَلٰی عِبَادِهِ الْمُسْلِمِ الْمَعْرُوْدِ

پیش لفظ

اللہ تعالیٰ کے فضل اور اس کی دہی ہوئی توفیق سے حضرت فضل علی المصلح الموعود رضی اللہ عنہ کے نہایت ہی صیغ اور پر معارف خطبات کی دوسری جلد احباب جماعت کی خدمت میں پیش کرنیکی سعادت نصیب ہو رہی ہے۔ فالحمد لله علی ذالک۔

پہلی جلد حضرت المصلح الموعود رضی اللہ عنہ کے خطبات عید الفطر پر مشتمل تھی۔ اس دوسری جلد میں خطبات عید الاضحیٰ کا مجموعہ پیش کیا جا رہا ہے اور کوشش کی گئی ہے کہ ان خطبات میں جو حوالہ جات آتے ہیں یا جو تاریخی واقعات اور علمی و ادبی نکات بیان کئے گئے ہیں انکے اصل ماخذ کی نشان دہی کر دی جائے۔ اس سلسلہ میں جو حوالے نہیں مل سکے ان کی جگہ خالی چھوڑ دی گئی ہے تاکہ بعد میں حوالہ مل جانے پر اسے مکمل کر دیا جائے۔ ان خطبات کے عناوین مندرجہ ذیل میں تدوین کے وقت مضمون کی مناسبت تجویز کئے گئے ہیں تاکہ قارئین آسانی کے ساتھ استفادہ کر سکیں۔

حضرت خلیفۃ المسیح الثانی رضی اللہ عنہ کے ۱۹۱۵ء میں مسند خلافت پر منکمل ہونے سے قبل ۱۹۵۵ء تک کے خطبات سلسلہ وار درج کئے گئے ہیں۔ ایک خطبہ خلافت سے پہلے کا ہے جسے ابتداء میں درج کیا گیا ہے۔ اس عرصہ میں حضور رضی اللہ عنہ نے جس سال خطبہ نہیں دیا یا اگر دیا ہے اور وہ کسی وجہ سے انفس میں شائع نہیں ہو سکا، انفس نے اس کا خلاصہ شائع کر دیا ہے تو اس کا اپنے مقام پر الگ طور پر ذکر کر دیا گیا ہے۔ اللہ تعالیٰ کے حضور ہماری عاجزانہ دُعا ہے کہ وہ اس حقیر کوشش کو اپنے فضلوں سے نوازے۔ اسے ہمارے لئے دینی و دنیوی برکات کا موجب بنائے اور اس قیمتی خزانے سے صحیح رنگ میں فائدہ اٹھانے کی توفیق عطا فرمائے۔ آمین۔

اس کتاب کی تدوین کا کام بورڈ آف ڈائریکٹرز فضل عمر فاؤنڈیشن کی خواہش کے مطابق محترم صاحبزادہ مرزا طاہر احمد صاحب کی نگرانی میں انجام پایا۔

خطبات کی نقل کے لئے مولانا سلطان احمد صاحب پر کوئی نے، مسودہ کی نظر ثانی اور ترتیب و حواشی کی تکمیل کے لئے محترم یوسف سلیم صاحب ایم۔ اے نے نہایت محنت اور اخلاص سے خدمات سر انجام دیں۔ فجزاہم اللہ تعالیٰ احسن الجزاء۔

بریلینڈ (ریٹائرڈ) اقبال احمد شمیم

سیکرٹری فضل عمر فاؤنڈیشن۔ ربوہ

یہ صاف بات ہے کہ جتنا بڑا کوئی انسان بنتا ہے اتنی ہی زیادہ اسے مرتبہ تک پہنچنے کے لئے قربانی کرنی پڑتی ہے۔ حضرت ابراہیم علیہ السلام نے قربانی کی۔ خدا تعالیٰ نے اسے قربانی کے بدلے ان کے اولاد کو بے غیر ترقی دی۔ اگر تم بھی چاہتے ہو کہ تمہاری اولاد ترقی کرے تو تم بھی اپنی اولاد کو قربان کرو۔ اس سے ایسی محنت نہ کرو جو تم کو ان کی اصلاح اور علم کے سکھانے سے باز رکھے اور تم ان کی نگرانی چھوڑ دو۔ اگر تمہیں یہ خواہش ہے کہ تمہاری نس بڑھے اور ترقی کرے تو بجائے ان کے آرام اور آسائش کی فکر کے ان کی روحانی تربیت کرنی چاہیے۔ اگر تم چاہتے ہو کہ ہماری اولاد ترقی کرے اور آسمان کے ستاروں کی طرح گنی نہ جائے تو اس کا ایک ہی ذریعہ ہے کہ ہم اپنی اولاد کو بچپن میں آداب، آرام طلبی، کمال اور مستی نہ بنائیں بلکہ ان کے اعمال اور اخلاق کی پوری نگرانی کریں۔ (خطبہ عید الاضحیٰ فرمون ۲ جولائی ۱۹۲۹ء)

~~~~~

میں اپنی جامعہ کو نصیحت کرتا ہوں کہ وہ حضرت ابراہیم علیہ السلام کے واقعہ اور اس عید سے سبق سیکھے۔ اگر آپ لوگ چاہتے ہیں کہ آپ کو ہمیشہ سکھ حاصل ہو اور آپ کے مرنے کے بعد بھی آپ کی عیدیں ختم نہ ہوں تو آپ اپنے بچوں کو قربان کریں اور ان کو دنیا کی ہر قسم کی مشقت برداشتہ کرنے کی عادت ڈالیں تاکہ وہ دین اور اسلام کے جھنڈے کو بلند کرنے کے لئے کسی تکلیف اور مشقت سے خوف نہ کھاتیں۔ (خطبہ عید الاضحیٰ فرمون ۲ جولائی ۱۹۲۹ء)

فہرستِ عناوین

نمبر شمار	عناوین خطبات	تاریخ فرمودہ	صفحہ
۱	قیامت کے روز اولین و آخرین کے اجتماع میں لباس تقویٰ ہی کام آئے گا۔	۲۷ دسمبر ۱۹۱۱ء	۱
۲	اعلاء کلمۃ اللہ کے لئے اولاد کی قربانی اور اسکی اہمیت	۳۱ اکتوبر ۱۹۱۳ء	۳
۳	عید الفطر اور عید الاضحیٰ میں کیا تعلیم دی گئی ہے	۲۰ اکتوبر ۱۹۱۵ء	۸
۴	خدا تعالیٰ کی راہ میں پیش کی جانے والی سچی قربانی رائیگاں نہیں۔	۹ اکتوبر ۱۹۱۶ء	۱۳
۵	حضرت مسیح موعود علیہ السلام کے زمانہ کی عید الاضحیٰ سے مشابہت	۲۸ ستمبر ۱۹۱۶ء	۲۵
۶	دین و دنیا کی ترقی قربانیوں کے بغیر حاصل نہیں ہو سکتی	۱۶ ستمبر ۱۹۱۸ء	۳۹
۷	قربانی وہی ہے جسے خدا تعالیٰ قبول کرے	۱۶ ستمبر ۱۹۱۹ء	۵۲
۸	عید الاضحیٰ ایک عظیم الشان قربانی کی یادگار ہے۔	۲۶ اگست ۱۹۲۰ء	۶۰
۹	قربانی کے احکام اور ان کی حکمت	۵ اگست ۱۹۲۲ء	۷۱
۱۰	خطبات کی عظمت ان کی حوالہ کی وجہ سے نہیں ہوتی بلکہ اس اخلاص کی وجہ سے ہوتی ہے جس سے سُننے والے والا سُناتے اور سُننے والا سُنے۔	۲۵ جولائی ۱۹۲۳ء	۷۵
۱۱	دینی اغراض کے لئے جو سفر اختیار کیا جاتا ہے اس کی کامیابی کا انحصار مجاہدہ اور دعاؤں کی قبولیت پہ ہے	۱۴ جولائی ۱۹۲۴ء	۷۹
۱۲	دُنیا میں وہی قوم زندہ دپاندہ رہ سکتی ہے جو نسلاً بعد نسل اپنی اولاد کی تربیت اور اخلاق کا خیال رکھتی	۲ جولائی ۱۹۲۵ء	۸۰
	اور ان میں قربانیوں کی رُوح پیدا کرتی ہے		

نمبر شمار	عناوین خطبات	تاریخ فرمودہ	صفحہ
۱۲	عید الاضحیٰ حضرت ابراہیم علیہ السلام کی عظیم قربانی کی یادگار ہے جو اپنے اندر یہ سبق رکھتی ہے کہ قوموں کی ترقی کا راز ان کی قربانیوں میں منظر ہے	۲۲ جون ۱۹۲۶ء	۹۱
۱۳	عید کی قربانی میں تربیتِ اولاد کا سبق	۱۱ جون ۱۹۲۶ء	۱۱۲
۱۵	عید الاضحیٰ اس عزم کا اظہار ہے کہ رضائے الہی کے حصول کے لئے جان و مال حتیٰ کہ اولاد تک کو قربان کرنے سے دریغ نہیں کیا جائے گا	۳۰ مئی ۱۹۲۸ء	۱۱۹
۱۶	عید قربان کلی طور پر خدمتِ دین میں محو ہو جانے کی یادگار ہے۔	۲۰ مئی ۱۹۲۹ء	۱۲۸
۱۷	جماعتِ احمدیہ کے قیام کی اصل غرض اور اس کے حصول کے لئے قربانی کی اہمیت۔	۱۰ مئی ۱۹۳۰ء	۱۳۳
۱۸	قربانیوں کی عید یہ سبق دیتی ہے کہ دینی مقاصد کے حصول کے لئے بڑی سے بڑی قربانی سے کبھی دریغ نہ کیا جاتے۔	۱۶ اپریل ۱۹۳۲ء	۱۴۲
۱۹	اشاعتِ اسلام اور ابراہیمی سنت پر عمل کرنا کی ضرورت	۶ اپریل ۱۹۳۳ء	۱۴۸
۲۰	قربانی اور اس کے ثواب کا دار و مدار ہر انسان کے حسن نیت اور خلوصِ دل پر ہے۔	۲۷ مارچ ۱۹۳۴ء	۱۴۵
۲۱	خدا تعالیٰ کی راہ میں قربانیاں کرنا ہی حقیقی عید ہے	۱۶ مارچ ۱۹۳۵ء	۱۷۴
۲۲	اسلام کی عالمگیر ترقی کے لئے ہر احمدی مرد کو حضرت		
	اسماعیل علیہ السلام اور ہر احمدی عورت کو حضرت ہاجرہ رضی اللہ عنہما کے نقش قدم پر چلنے کی تلقین۔	۳ مارچ ۱۹۳۶ء	۱۸۸
۲۳	عید الاضحیٰ تمثیلی رنگ میں "ابراہیم زندہ باد" کا نظارہ پیش کرتی ہے۔	۲۲ فروری ۱۹۳۷ء	۱۹۶

نمبر شمارہ	عناوین خطبات	تاریخ فرمودہ	صفحہ
۲۴	خدا تعالیٰ کی راہ میں قربانی کرنے سے کبھی نخل نہیں کرتا چاہیے۔	۱۱ فروری ۱۹۳۸ء	۲۰۸
۲۵	آباد و اجداد کی طرف سے درختوں میں ملنے والی خوشی استحقاق قربانی اور ایثار ہی کے ذریعہ قائم رہ سکتا ہے۔	یکم فروری ۱۹۳۹ء	۲۳۳
۲۶	حقیقی عید یہی ہے کہ حضرت ابراہیم علیہ السلام کی طرح اولاد کو خدمتِ دین کے لئے وقف کر دیا جائے اگر جماعتِ احمدیہ اولاد کی ترقی چاہتی ہے تو اسے	۲۰ جنوری ۱۹۴۰ء	۲۳۴
۲۷	خدا کی راہ میں قربان کرے۔	۹ جنوری ۱۹۴۱ء	۲۵۷
۲۸	حضرت رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کے روحانی فرزند حضرت مسیح موعود علیہ السلام کی بعثت کی پیشگوئیاں	۲۹ دسمبر ۱۹۴۱ء	۲۶۵
۲۹	اگر جماعت احمدیہ کا ہر فرد اسماعیلی نمونہ بن جائے تو دنیا کی ساری طاقتیں مل کر بھی احمدیت کو نہیں مٹا سکتیں۔	۲۷ نومبر ۱۹۴۲ء	۲۷۸
۳۰	عیدِ قربان یہ سبق سکھاتی ہے کہ بوقتِ ضرورت خدا کی راہ میں صرف جانوں ہی کو نہیں، اموال کو بھی قربان کر دیا جائے گا۔	۵ نومبر ۱۹۴۶ء	۲۸۳
۳۱	عید الاضحیہ غم بھول جانے کا سبق سکھاتی۔ اس لئے تقسیم ملک کی وجہ سے مبتلائے مصائب مسلمان بھائی تقیر الہی کو خوشی سے قبول کریں اور مصائب و آلام کو ہمت و استقلال سے برداشت کریں۔	۲۶ اکتوبر ۱۹۴۷ء	۲۹۵
۳۲	سنتِ ابراہیمی کے مطابق قومی اور دینی ترقی کے وقفِ اولاد کی اہمیت۔	۱۴ اکتوبر ۱۹۴۸ء	۳۰۶

نمبر شمار	عناوین خطبات	تاریخ فرمودہ	صفحہ
۳۳	جماعت احمدیہ کی حقیقی عید یہ ہے کہ وہ اپنے خدا اور رسول پریم صلی اللہ علیہ وسلم کا زندہ ہونا ثابت کرے اور تبلیغ اسلام کی ایسی رُوح لے کر اُٹھے کہ اسلام دُنیا کے کونے کونے میں پھیل جائے	۳۱۸	۳۱۸
۳۴	عید الاضحیٰ اللہ تعالیٰ کے اس وعدہ کو یاد دلاتی ہے کہ وہ دینِ تین اسلام کو دُنیا کے کناروں تک پھیلاتے گا۔	۳۲۶	۳۲۶
۳۵	دُرود شریف میں جس قربانی کے کرنے کی دعا کی جاتی ہے عید الاضحیٰ ہر سال اسی کی یاد دلانے کے لئے آتی ہے	۳۲۴	۳۲۴
۳۶	غزائے زکوٰۃ اور روزے کی طرح حج بھی ایک ضروری فریضہ ہے جس کی ادائیگی کیلئے ہر مسلمان کو اپنے دل میں ایک غیر معمولی جذبہ اور شوق پیدا کرنا چاہیے۔	۳۵۱	۳۵۱
۳۷	حضرت ابراہیم اور حضرت اسماعیل علیہم السلام کی قربانی کوئی قصہ نہیں بلکہ ایک ایسی حقیقت اور مشعلِ راہ ہے جسے ہر سال عید الاضحیٰ کے ذریعہ امتِ مسلمہ کے سامنے پیش کیا جاتا ہے۔	۳۶۴	۳۶۴
۳۸	وہی قوم ترقی کرتی ہے جو خدا تعالیٰ کے وعدوں کے پیش نظر دُنیا کو قربانی اخلاق اور روحانیت کا درس دینے میں کوئی کسر اٹھا نہیں رکھتی۔	۳۷۷	۳۷۷
۳۹	مکہ معظمہ میں حضرت اسماعیل علیہ السلام نے توحید کا جو جھنڈا بلند فرمایا تھا، وہ قیامت تک قائم رہے گا	۳۸۷	۳۸۷
۴۰	عید الاضحیٰ بڑی عظمتوں والی اور بے مثل عید ہے۔	۳۸۸	۳۸۸
۴۱	عید الاضحیٰ یہ سبق دیتی ہے کہ ہم اسلام کی تبلیغ کیلئے باہر نکل جائیں اور ویران دُنیا کو روحانیت سے آباد کر دیں تاہمیں بھی اسمعیلی برکات سے حصہ دار فرما سکیں۔	۳۹۷	۳۹۷
۴۲	جماعت احمدیہ کا فرض ہے کہ وہ دین کی راہ میں مسلسل قربانیوں کے ذریعہ اسلام کی نشاۃ ثانیہ کو قریب سے قریب کر دیں۔	۴۰۵	۴۰۵

اشاریہ خطباتِ محرمؑ

جلد دوم

ابو جہل - ۲۴۰ - ۲۵۵ - ۲۶۹ - ۲۷۱	ابراہیم علیہ السلام - حضرت ابوالانبیاء - ۲ - ۴
أحمد جنگ - ۲۹ - ۲۱۵ - ۲۶۹ - ۲۳۸	۱۲ - ۱۵ - ۱۸ - ۲۱ - ۲۲ - ۲۹ - ۴۰
۳۰۲	۶۲ - ۶۷ - ۸۱ - ۸۲ - ۱۰۲ - ۱۰۶ - ۱۱۳
احزاب جنگ - ۲۰۳ - ۲۰۷ - ۳۶۹	۱۱۹ - ۱۲۳ - ۱۲۹ - ۱۳۲ - ۱۳۵ - ۱۳۸
احمد اللہ ناگپوری - حضرت حافظ - ۳۶۲	۱۵۲ - ۱۵۵ - ۱۶۸ - ۱۷۱ - ۱۷۵ - ۱۷۶
احمدیہ انٹرنیٹ لائبریری - ایویشن - ۲۰۸	۱۸۹ - ۱۹۸ - ۲۰۱ - ۲۱۰ - ۲۱۷ - ۲۲۷
حضرت آدم علیہ السلام - ۶۷ - ۱۲۸ - ۱۳۲ - ۱۵۱	۲۲۵ - ۲۲۸ - ۲۵۷ - ۲۶۲ - ۲۷۸
حضرت اسمعیل علیہ السلام - ۲ - ۱۶ - ۵۵ - ۶۰	۲۸۳ - ۲۹۷ - ۳۰۶ - ۳۱۲ - ۳۱۸
۴۱ - ۶۳ - ۸۲ - ۸۳ - ۱۰۵ - ۱۰۷	۳۲۶ - ۳۴۵ - ۳۷۹ - ۳۸۵ - ۳۸۸
۱۲۲ - ۱۲۳ - ۱۲۴ - ۱۲۹ - ۱۳۲ - ۱۵۶	۳۹۲ - ۳۹۷
۱۵۹ - ۱۹۱ - ۲۱۸ - ۲۲۲ - ۲۵۰	ابراہیم - صاحبزادہ رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم
۲۷۱ - ۲۸۸ - ۳۱۸ - ۳۲۲	۲۶۹ - ۲۷۴
۳۲۶ - ۳۸۵ - ۳۸۸ - ۳۹۳ - ۳۹۸	ابراہیم ادمؑ - ۳۲۲
حضرت اسحاق علیہ السلام - ۸۳ - ۱۰۳ - ۱۲۹	ابوبکر رضی اللہ عنہ - حضرت خلیفۃ الرسول الاول - ۳۰
۱۳۲ - ۲۵۰ - ۳۲۱ - ۳۹۵	۳۷ - ۵۰ - ۱۶۹ - ۱۸۱ - ۲۲۵ - ۲۲۷
آسٹور کثیفیرا - ۷۰	۲۲۸ - ۲۵۱ - ۲۵۳ - ۲۶۹ - ۳۲۵
آسٹریلوی پارلیمنٹ - ۳۳۲	۳۶۱ - ۳۶۹
افریقہ - ۲۱ - ۳۲۲ - ۳۵۲ - ۳۵۵	ابوطالب عم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم -
۳۹۹	۸۵ - ۲۱۸
افغانستان - ۲۱ - ۹۸۲ - ۲۸۶ - ۲۳۲	ابوعبیدہ بن الجراح - ۱۰۰ - ۲۲۷ - ۲۵۶
۲۸۶ - ۳۲۲	ابوہریرہ رضی اللہ عنہ - ۱۲۵
افریقین کرینٹ اخبار - ۲۰۳	ابودجانہ رضی اللہ عنہ - ۱۸۶
الفضل اخبار - ۱۹۲ - ۱۹۵ - ۳۳۹	ابوبرزہ الاسلمی رضی اللہ عنہ - ۲۳۲

- امریکہ - ۲۱ - ۳۲۲ - ۳۵۲
 امت العزیز صاحبزادی - ۸۸
 امت الحکیم صاحبزادی - ۳۳۸
 امیر حسین - حضرت قاضی سید - ۴۰۶ - ۴۰۴
 اُمیہ بنو - ۱۸۱ - ۱۸۶
 امرت سر - ۲۶۱
 انس بن مالک رضی اللہ عنہ - ۲۳۲
 انڈونیشیا - ۳۲۲ - ۳۵۵
 انڈین یونین - ۳۲۲
 اُورسٹی - ۱۴۸
 ایران - ۲۱ - ۵۰ - ۱۸۱ - ۳۲۲ - ۲۷۸
 ایشیا - ۱۱۳ - ۳۲۳ - ۳۵۲
 باتوخان - ۳۲۳ - ۳۲۶
 بڈھ مذہب - ۲۷۱
 بدر جنگ - ۲۲۹ - ۲۲۸ - ۳۲۵ - ۳۷۱
 برہمی خاندان - ۳۲۲ - ۳۵۰
 برما - ۳۲۲ - ۳۷۸
 بُرہان الدین - حضرت مولوی - ۳۸۲ - ۳۸۴
 بھیرہ (ضلع سرگودھا) - ۲۶۱
 ہبار (صوبہ) - ۱۷۰ - ۲۸۸
 بیرم خاں - ۴۰ - ۵۲
 پاکستان - ۳۱۶ - ۳۵۵ - ۳۶۰
 پرنٹسٹنٹ - ۱۱۳
 تحریک جدید - ۲۲۶ - ۳۹۱
 تحریک فری ٹھکنگ - ۳۹۸
 تحریک وقف جدید - ۴۰۷ - ۴۰۴
 ثناء اللہ مولوی - ۶۶ - ۶۹
 ثور غار - ۲۱۴ - ۳۲۵
 ثقیفہ بنو - ۲۷
 جاپان - ۱۸۳
 جان محمد حضرت میاں - ۳۳۷ - ۳۴۹
 جرمنی - ۱۸۳
 جنگِ عظیمِ داؤل - ۵ - ۷ - ۵۶
 جنید بغدادی رحمۃ اللہ علیہ - ۱۶۲ - ۱۷۸
 جہلم دریا - ۳۹۴
 چنگیز خاں - ۳۲۳ - ۳۲۶
 چناب دریا - ۳۹۴
 چھتری یادگار - ۸۷
 چین - ۱۸۳ - ۲۷۱ - ۳۲۲
 چیمبرلین - برطانوی وزیر اعظم - ۲۷۹ - ۲۸۱
 حامد علی حضرت شیخ - ۳۸۳ - ۳۸۴
 حبشہ (ایچی سینیا) - ۲۲۹ - ۲۶۶ - ۳۲۲
 حجاز (سعودی عرب) - ۱۲۰ - ۱۸۱ - ۳۱۶
 ۳۵۵
 حجاج بن یوسف - ۱۶۱
 حرا غار - ۲۱۴
 حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ - ۲۶ - ۳۶

رتن باغ - ۳۲۷
 رجب - ۲۳۱
 رستم - ۱۰۰
 زبیر سنگھ ہمارا جہ - ۱۸۶-۱۷۶
 روس - ۲۷۹
 روشن علی - حضرت حافظ - ۲۰۲-۲۰۴
 روشیلڈ - ۲۵۰-۲۴۴
 زبیر بن العوام - ۳۰-۳۸-۲۴۷
 ۲۵۱-۲۵۳-۲۵۶
 زرتشتی مذہب - ۸۲
 زکریا علیہ السلام - ۳۲-۲۵۱
 زمزم - ۱۵-۱۹-۶۲-۸۲-۱۵۱-۲۴۶
 زید بن عمرو بن نفیل - ۶۶-۱۴۹
 زید بن وثنہ - ۲۳۱
 زید بن ارتسم - ۲۳۲
 زید بن حارثہ - ۲۶۳
 زین العابدین - ۱۵۷-۲۲۳-۲۲۴
 سارہ رضی اللہ عنہا - ۲۱۰
 سعید بن جبیر - ۲۶
 سعد بن معاذ - ۳۷
 سعد بن الربیع - ۲۳۱-۲۴۷
 سعد بن ابی وقاص - ۲۵۶
 سلمان الفارسی - ۳۱-۳۸
 سلمہ رضی اللہ عنہا ام المومنین - ۹۰

حسین حضرت امام - ۸۶-۲۲۳-۲۲۵
 حسن حضرت امام - ۹۰-۲۲۵
 حسن نظامی خواجه علی - ۲۵۳-۲۵۶
 حمزہ رضی اللہ عنہ - ۲۵۱-۲۵۳-۲۵۶
 حمزیر - ۲۰۳
 حنین جنگ - ۲۷

خالد بن ولید - ۲۷۰-۲۷۳-۳۲۰-

۳۶۱

خدیجہ اُم المؤمنین - ۶۳-۳۶۱
 خلیفۃ المسیح الاول رضی اللہ عنہ - ۲۸-۹۴
 ۱۳۹-۲۰۹-۲۶۰-۳۲۸
 خندق جنگ - ۲۰۳-۳۷۱

داؤد مظفر احمد سیّد - ۳۲۸

دولہ شاہ - ۱۷۴-۱۸۶

دہلی - ۲۸۶

دیانشہ پنڈت - ۲۷۱-۲۷۵

دیوبند - دارالعلوم - ۴۰۱

ڈچ قونصل - ۱۳۷

ڈیرہ اسماعیل خان - ۳۹۰

رائیکین - ۱۷۴

راک فیڈ - ۳۴۳-۳۵۰

راوی دریا - ۳۹۴

ربوہ - ۳۲۲-۳۵۱-۳۹۳-۳۹۷-۳۹۸

عائشہؓ - حضرت ام المؤمنین - ۱۸۱ - ۲۶۰ -

۳۶۹

عامر بن ابی وقاص - ۲۵۶ -

عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہما - ۱۵ - ۲۶ -

۳۶ - ۱۱۸ -

عبداللہ بن مسعود - ۳۷ -

عبداللہ حقیف - ۱۲۷ -

عبداللہ بن ابی بن سلول - ۵۰ -

عبید اللہ سندھی مولوی - ۲۹۴ - ۴۰۲ -

۴۰۴

عبید اللہ بن زبیر رضی اللہ عنہما - ۳۲۹ -

عباس بن عبدالمطلب - ۲۵۱ - ۲۵۳ -

۲۵۶

عباس بن نو - ۱۸۱ - ۱۸۶ -

عبدالاحد خال - ۱۶۶ - ۱۷۲ -

عبدالقادر جیلانیؒ حضرت سید - ۹۵ - ۱۶۰ -

عبدالکرمؒ - حضرت مولوی - ۱۷۰ - ۱۷۱ -

عبد اللطیف شہیدؒ صاحبزادہ سید - ۱۸۶ -

عبدالرحمن شہیدؒ - مولوی - ۱۸۶ -

عبدالمطلب - ۲۱۷ -

عبدالرحمن بن عوف - ۲۴۷ - ۲۵۳ - ۲۵۶ -

۳۸۲

عبدالرحمن بن ابی بکرؓ - ۲۴۸ -

عبدالمجید شہزادہ - ۲۹۴ -

عتیبہ - ۲۴۷ - ۲۴۹ - ۲۷۱ -

عثمان بن عفان - حضرت خلیفۃ الرسول الثالثؓ - ۳۰ -

۳۸ - ۸۵ - ۲۲۵ - ۲۴۷ - ۲۵۱ - ۲۶۱ -

سہارنپور - ۲۳۹

سیانکوٹ - ۳۵۷

سیلون - ۳۷۸

سید احمد بریلوی رحمۃ اللہ علیہ - ۳۸۹ - ۳۹۶ -

- ۴۰۱

سید احمد سہروردیؒ - ۴۰۳ - ۴۰۴ -

سید اسماعیل شہیدؒ - ۳۸۹ - ۳۹۶ -

سی انڈریاس مسٹر - ۱۴۰ -

شام - ۱۲۰ - ۳۱۶ - ۳۲۲ - ۳۵۵ -

شہبلی رحمۃ اللہ علیہ - ۱۶۱ - ۱۷۷ -

شریف دوستا شہید - ۲۹۴ -

شعب ابی طالب - ۶۸ -

شعیب علیہ السلام - ۲۵۱ -

شہاب الدین سہروردیؒ - ۴۰۱ - ۴۰۳ -

شیر شاہ سوری - ۴۰ - ۵۲ -

شہیبہ - ۲۴۷ - ۲۶۹ - ۲۷۱ -

صالح علیہ السلام - ۲۵۱ -

صفا - ۶۳ - ۸۲ - ۱۲۳ - ۱۵۶ -

۲۲۲ - ۲۲۱

صفوان بن امیہ - ۲۳۱ -

صلح حدیبیہ - ۳۱۸ - ۳۶۷ -

طلحہ بن عبید اللہؓ - ۳۰ - ۳۸ - ۴۴ -

۲۵۱ - ۲۵۵

- عثمان بن مظعون - ۲۴۴ - ۲۵۳ - ۲۷۷
عراق - ۵۰ - ۱۳۸ - ۳۵۵ - ۳۶۷ - ۳۷۸
عرفات - ۱۲۰ - ۱۲۲ - ۱۲۷ - ۳۵۸
غضنل قبیلہ - ۲۳۱
عقبر رضی اللہ عنہ - ۱۰۰
عکرمہ بن ابی جہل - ۲۷۰ - ۲۷۲
علی بن ابی طالب - حضرت خلیفۃ الرسول الرابع -
۳۰ - ۳۸ - ۱۰۰ - ۱۰۱ - ۱۸۱ - ۲۲۵ - ۲۴۷ - ۲۵۱
عمر بن خطاب - حضرت خلیفۃ الرسول الثاني -
۳۰ - ۳۸ - ۱۰۰ - ۱۸۱ - ۲۲۵ - ۲۴۷
عمر بن ابی سلمہ - ۹۰
عمر بن عبدالعزیز - ۲۲۲ - ۲۳۲
عمر و بن عاص - ۲۶۱ - ۳۶۳
عمر بن وہب الجعفی - ۳۷۷
عیسیٰ مسیح ناصری علیہ السلام - ۸۰ - ۸۹
۹۵ - ۹۸ - ۱۵۳ - ۲۵۱ - ۳۵۷
غلام احمد مسیح موعود علیہ السلام - حضرت مرزا -
۱۲ - ۱۳ - ۱۹ - ۲۱ - ۲۲ - ۲۵
۲۵ - ۵۴ - ۹۹ - ۱۳۷ - ۱۴۷
۱۶۹ - ۱۸۰ - ۲۲۳ - ۲۴۲ - ۲۶۱
۲۷۱ - ۲۸۰ - ۳۲۵ - ۳۳۲
۳۳۷ - ۳۸۳
غلام محمد حکیم - ۱۶۷ - ۱۷۲
فاطمہ بنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم - ۸۵
فتح مکہ - ۲۶۹
فرانس - ۴۱ - ۱۸۳
- فرعون - ۳۷
فرید الدین شکر گنج - ۴۰۱ - ۴۰۴
فضل برمکی - ۲۳۷
فضل الرحمن - مفتی - ۲۱۷
فضیل بن عیاض - ۷۸
فلسطین - ۲۷۹ - ۳۲۲
فادیان - ۲۲ - ۱۱۸ - ۲۶۰ - ۳۱۱
۳۱۴ - ۳۲۷ - ۳۴۰ - ۳۹۴
قارہ قبیلہ - ۲۳۱
قارون - ۳۴۴ - ۳۴۹
قاسم کمانڈا حاجی چیف - ۴۰۳
قبلائی خاں - ۳۲۳ - ۳۲۷
کابل - ۱۹۳
کافور - ۳۴۱
کریا مسٹر - ۳۹۰
کندی - ۱۴۸
کشمیر - ۱۵۷ - ۱۶۹ - ۱۷۷
کعبہ - ۲۰۲ - ۲۴۷ - ۲۵۷ - ۲۶۷
۲۶۹ - ۳۵۱ - ۳۵۸ - ۳۹۹
کعب بن اشرف - ۲۹
کنفیوشس مذہب - ۲۷۱
گاندھی ماتا - ۳۳۹ - ۳۷۸
گلاب سنگھ مزارچہ - ۱۷۷ - ۱۸۷

مریم صدیقیہ - ۲۷۰
 مزدلفہ - ۱۲۰ - ۱۲۲ - ۱۲۶
 مصر - ۳۱۴ - ۳۵۵ - ۳۷۸
 معاویہ بن یزید - ۲۲ - ۲۳۲
 معین الدین چشتی - خواجہ - ۲۰۰ - ۲۰۳
 مقداد بن عمرو - ۳۷
 مکہ معظمہ (وادئ خیر زرخ) - ۳ - ۴ - ۱۵
 ۱۶ - ۱۹ - (۵) - ۸۱ - ۱۲۰ - ۱۲۳ -
 ۱۲۶ - ۱۳۱ - ۱۳۲ - ۱۳۶ - ۱۵۱ -
 ۲۰۲ - ۲۱۱ - ۲۱۸ - ۲۲۱ - ۲۲۵ -
 ۲۲۹ - ۲۵۱ - ۲۵۹ - ۲۶۵ - ۲۵۱
 ۳۸۵ - ۳۹۹
 منیٰ - ۱۵ - ۱۲۰ - ۱۲۲ - ۱۲۶ - ۲۰۲ -
 ۳۵۱
 منار ریلوے جنگش - ۷۹
 منصور پٹا - ۱۴۱
 منصور حلاج - ۱۷۸ - ۱۸۶
 موسیٰ علیہ السلام - ۲۲ - ۲۶ - ۹۸ -
 ۲۵۱ - ۲۷۸
 مولود احمد - ۳۳۸
 میرٹھ - ۲۳۹
 نادر شاہ - ۳۸۹ - ۳۹۶
 ناصر نواب - ناناجان حضرت میر - ۲۰۸ -
 ۲۲۳ - ۲۴۰
 نپولین - ۳۰
 ندوۃ العلماء لکھنؤ - ۲۰۲

لاہور - ۲۶۱ - ۳۲۸
 لہند شاعر - ۲۶۷
 لوط علیہ السلام - ۱۵۰ - ۱۹۹ - ۳۱۱ -
 ۳۱۲
 مبارک بیگم - حضرت سیدہ نواب - ۲۱۹
 حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 ۱۱ - ۱۱ - ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ - ۲۸ - ۲۲
 ۲۲ - ۲۸ - ۲۷ - ۲۶ - ۲۵ - ۲۴ -
 ۲۳ - ۲۲ - ۲۱ - ۲۰ - ۱۹ - ۱۸ -
 ۱۷ - ۱۶ - ۱۵ - ۱۴ - ۱۳ - ۱۲ -
 ۱۱ - ۱۰ - ۹ - ۸ - ۷ - ۶ - ۵ - ۴ -
 ۳ - ۲ - ۱
 محمد سرور شاہ - حضرت سید - ۱۷۹ - ۱۷۱
 ۲۰۲
 محمد صادق - حضرت مفتی - ۲۸۲
 محمد ابراہیم بقا پوری - مولوی - ۲۶۳ - ۲۶۴
 محمد بن یزید دمشقی - ۲۲۳
 محمد قاسم نانوتوی - مولانا - ۲۰۱ - ۲۰۲ - ۲۰۳
 محمد صدیق امرتسری - مولانا - ۲۰۳
 محمد احمد - مولوی - ۲۰۲
 محمد حسین بٹالوی مولوی - ۴۶ - ۴۹
 محمد علی مولوی - ۵۱
 مدینہ منورہ - ۲۲۸ - ۳۰۲
 مردہ - ۶۲ - ۸۲ - ۱۲۲ - ۱۵۶ -
 ۲۲۲ - ۲۲۱

بائبل - ۵۸
 مشرک اور ڈلف - ۲۸۱-۲۷۹
 ہلاکو خان - ۳۲۳-۳۲۶
 ہمایوں شہنشاہ عالمگیر دوم - ۲۰-۵۲
 ہندوستان - ۱۵-۲۱-۱۹۲-۳۵۵-۳۷۸
 ہون - ۳۹
 ہوازن بنو - ۲۷
 ہوشیار پور - ۳۸۳
 بھجی برہمنی - ۲۲۶
 یزید بن معاویہ - ۱۵۷-۲۲۳
 یعقوب علیہ السلام - ۲۵۰
 یعقوب علی عرفانی - شیخ - ۷۹-۲۱۷-۲۳۱
 یوحنا حواری - ۹۶
 یورپ - ۲۱-۸۷-۲۷۲-۲۵۲-۳۵۲
 - ۳۷۹
 یورپین مصنفین - ۱۰-۱۳
 یوسف علیہ السلام - ۲۳۳-۲۹۰

نظام الدین اولیاء - ۲۵۳-۲۵۶
 نظام الدین مرزا - ۲۱۳-۲۳۱
 نعمت اللہ خاں شہید مووی - ۱۸۷
 نوح علیہ السلام - ۲۶-۲۶-۱۵۱-۲۵۱
 نور علی شہید قاری - ۱۸۷
 واٹرلو - ۴۱
 ولید بن مغیرہ - ۲۶۵
 ولیم میور سر - ۳۷۰
 ولیم سر جیف آف دی جنرل ٹائف - ۳۹۰
 ولی اللہ شاہ محدث دہلوی - ۴۰۳-۴۰۴
 ماجرہ رضی اللہ عنہا - ۲-۱۵-۱۷-۲۱-۶۱
 ۶۲-۸۱-۱۰۷-۱۲۱-۱۵۵-۱۵۹
 ۱۹۱-۲۱۰-۲۱۸-۲۵۹-۳۸۸
 ۳۹۳
 ٹاٹن ٹاٹ قبیلہ - ۱۷۲
 تارون الرشید - ۲۳۶
 تان - ۴۶

BIBLIOGRAPHY : کتابیات

قرآن کریم

الف نوحہ : ۳۷۵

البقرہ ۲ : ۷-۲۲-۳۸-۶۹-۷۸-۱۱۰-۱۱۸-۱۲۲-۱۹۵-۲۵۵-۲۶۳-

۳۷۵-۳۳۵

آل عمران ۳ : ۱۳-۵۲-۱۸۶-۲۶۲-۳۷۵

النساء ۴ : ۵۲-۱۷۲-۲۳۱-۳۷۵-۳۹۶

المائدہ ۵ : ۳۷-۵۹-۱۳۲-۳۷۵-۳۷۵

الانعام ۶ : ۱۶۳-۳۷۵

الاعراف ۷ : ۵۲-۱۹۵-۲۵۵-۳۲۶-۳۷۵

الانفال ۸ : ۱۱

التوبة ۹ : ۳۷-۱۶۳-۱۷۲-۱۹۵-۲۳۱-۲۵۵-۳۳۰

یونس ۱۰ : ۵۳

هود ۱۱ : ۲-۵۲-۱۱۸-۱۶۳-۲۰۷-۳۱۷

یوسف ۱۲ : ۲۹۲

ابراہیم ۱۴ : ۷-۲۳-۲۴-۳۸-۶۸-۹۰-۱۲۷-۱۶۳-۱۷۲-۲۳۱-۲۶۲-

۳۹۶-۳۸۷-۳۸۲-۳۱۷

مریم ۱۹ : ۳۸

طہ ۲۰ : ۶۹

الانبیاء ۲۱ : ۵۲-۷۸-۱۱۸-۱۶۳-۱۹۵-۲۷۵-۳۹۶

الحج ۲۲ : ۷-۱۳-۱۶۳-۲۶۳-۲۶۲-۳۹۶

الفرقان ۲۵ : ۵۲

الشعراء ۲۶ : ۱۶۳

الغنت ۲۹ : ۷۸

الردم ٣٠ : ٣٩٤

الاحزاب ٣٣ : ٣٢٩-٢٥٥-١١١-٣٤

سبا ٣٢ : ٣٤٥

يس ٣٦ : ٥٢

الصفت ٣٤ : ٢٣-٥٣-٤٨-١١٠-١١١-١٤٢-٢٤٣-٢٤٤

٢٨١-٢٩٣-٣٠٥-٣١٤-٣٢٩-٣٥٠-٣٨٢-٣٨٤-٢٩٦-٢١٣

الزمر ٣٩ : ١٤٢

المؤمن ٣٠ : ٥٣

الشورى ٣٢ : ٣٩٤

محمّد ٣٤ : ٤٨

الفتح ٢٨ : ٢٥٥

الحجرات ٢٩ : ١٨٦

ق ٥٠ : ٢

الذّٰرئيت ٥١ : ١٣-٢٥٦-٣١٤

النجم ٥٣ : ٥٢

التحرّيم ٦٦ : ٩٠

الذّٰهر ٤٤ : ٣٢٩

الفتحى ٣٩ : ١١٨-٥٩

الكوثر ١٠٨ : ٣٦

الافلاص ١١٢ : ٣٠٥

تفاسير قرآن كريم

نفسير الذر المنشور مصنفه امام جلال الدين عبدالرحمن بن ابى بكر السيوطى جلدا : ٣٨

جلد ٢ : ٢٣١

جلد ٣ : ٢-١٤٣-٢٢٤

جلد ٥ : ١١١-٣٨٤

جلد ٦ : ٣٤-٢٢٣

تفسیر فتح البیان مصنف ابو الفضل شهاب الدین السید محمد الاوسی البغدادی جلد ۱۰ : ۳۶

تفسیر کبیر مصنف امام فخر الدین رازی جلد ۴ : ۲۵۵

جلد ۸ : ۳۶ - ۳۷

تفسیر ابن کثیر حاشیہ بر تفسیر فتح البیان مؤلف نواب صدیق حسن خاں (جلد ۲ : ۳۹۶

مصنف حافظ عماد الدین ابو الفداء اسماعیل بن عمر ابن کثیر جلد ۱۰ : ۳۶ - ۳۷

تفسیر الکشاف مصنف امام ابو القاسم جار الله محمود بن عمر ابو غنتر شیخ الخوازمی جلد ۲ : ۱۶۴

تفسیر روح البیان مؤلف شیخ اسماعیل حقی البروسوی جلد ۷ : ۱۸۷

تفسیر ابن جریر مصنف امام ابو جعفر محمد بن جریر الطبری جلد ۱۱ : ۳۳۵

تفسیر کبیر مصنف حضرت مرزا بشیر الدین محمود احمد خلیفۃ المسیح الثانی جلد ۵ حصہ سوم ۳۴۹

قدس العرفان تفسیر سورۃ النجم من القرآن مصنف محمد فوزی : ۱۱۸ - ۱۶۳

ارض القرآن مؤلف سید سلیمان ندوی جلد اول ۲۳۰ - ۲۳۱

انوار انبیاء ادارہ تصنیف و تالیف لاہور ناشر شیخ غلام علی اینڈ سنز ۷ - ۳۳۱

کتابِ احادیث و فقہ

جامع صحیح بخاری مؤلف امام ابو عبد اللہ محمد بن اسماعیل بخاری ۲ - ۷ - ۲۳ - ۲۴ - ۳۴ - ۳۷

۳۸ - ۵۳ - ۵۹ - ۶۸ - ۶۹ - ۷۴ - ۷۸ - ۸۹ - ۹۵ - ۱۱۵

۱۶۷ - ۱۳۲ - ۱۶۳ - ۱۶۴ - ۱۷۲ - ۱۷۶ - ۲۰۷ - ۲۳۱ - ۲۴۳ - ۲۵۵

۲۶۴ - ۲۷۴ - ۲۷۵ - ۲۹۴ - ۳۰۵ - ۳۳۵ - ۳۴۹ - ۳۹۶

صحیح مسلم مؤلف امام ابو الحسین مسلم بن الحجاج بن مسلم القشیری ۲ - ۳۶ - ۳۸ - ۷۴ - ۱۱۰

۱۴۷ - ۲۴۳ - ۳۴۹ - ۳۶۳

جامع ترمذی و شمائل ترمذی مؤلف ابو عیسیٰ محمد بن عیسیٰ الترمذی ۲ - ۳۷ - ۵۲ - ۵۳ - ۵۹

۷۴ - ۷۸ - ۱۲۷ - ۱۳۰ - ۱۶۴ - ۱۸۷ - ۲۹۴ - ۳۳۵

سنن ابی داؤد مؤلف ابی داؤد سلیمان بن الأشعث البجستانی ۱۳ - ۳۷ - ۷۴ - ۹۰ - ۱۱۵

۱۴۷ - ۱۸۷ - ۲۳۰ - ۲۶۴ - ۲۹۴

سنن نسائی مؤلف امام ابو عبد الرحمن احمد بن شعیب بن علی النسائی ۷۴ - ۱۲۶ - ۱۶۴

سنن ابن ماجہ مؤلف حافظ ابو عبد اللہ محمد بن یزید القزوی ابن ماجہ ۷ - ۳۷ - ۳۰ - ۲۵۵ - ۲۹۴

۳۰۵ - ۳۲۹ - ۳۲۵ - ۴۰۳

موطا امام مالک مؤلفه ابو عبد اللہ مالک بن انس ۲۳۱-۲۹۴
زرقانی شرح موطا امام مالک مؤلفه محمد بن عبد الباقی بن یوسف الزرقانی جلد ۱: ۱۳۷

سند احمد بن حنبل مؤلفه امام ابو عبد اللہ احمد بن محمد بن حنبل جلد ۱: ۵۹
 جلد ۴: ۱۸۷

مشکوٰۃ المصابیح مؤلفه محمد بن عبد اللہ البرزبلی ۳۶-۷۴

مرقاۃ شرح مشکوٰۃ المصابیح للعلامہ علی بن سلطان محمد القاری جلد ۲: ۳۲۶

مجمع سجاد الانوار مؤلفه الشیخ محمد طاہر ۲۳-۱۲۷-۱۷۱-۱۹۵

کنز العمال مؤلفه الشیخ علاء الدین علی المتقی بن حسام الدین السندی جلد ۶: ۲۵۵

السنن الکبریٰ مؤلفه ابو جبر احمد بن حسین بن علی البیہقی جلد ۳: ۷۴-۱۳۷-۲۲۳-۲۶۴

۲۹۴-۳۱۶

جلد ۵: ۵۹-۶۸

الخصائص الکبریٰ علامہ جلال الدین عبدالرحمن بن ابی بکر السیوطی جلد ۱: ۲۰۷

سنن دارمی مؤلفه امام ابو محمد عبد اللہ بن عبد الرحمن الدارمی جلد ۱: ۶۸ جلد ۲: ۱۴۵

سنن دارقطنی مؤلفه علی بن عمر دارقطنی مطبوعہ قاہرہ ۱۹۲۶ء جلد ۲: ۲۹۳

المنتقى من اخبار المصطفى مؤلفه ابو بركات عبد السلام بن تيمية الحراني ۱۳۷

المصنف للمحقق ابی بکر عبدالرزاق بن ہمام الصنعانی مطبوعہ بیروت ۱۹۷۶ء جلد ۳: ۱۳۷

كشف الغم مؤلفه الشیخ عبد الوہاب الشعرانی جلد ۱ مطبوعہ مصر ۲۹۴

المغنی لابن قدامہ مؤلفه ابو احمد عبد اللہ بن احمد بن محمد بن قدامہ ۱۳۷

کتاب الفقہ علی المذاهب الاربعہ مؤلفه عبدالرحمن الجزیری جلد ۱: ۷۲-۲۹۴-۳۳۵-۳۶۲

جلد ۲: ۲۰۷

نیل الاوطار مصنف محمد بن علی الشوکانی

جلد ۳: ۷۴-۱۳۷-۲۰۷

فقہ احمدیہ حصہ اول ۷۴

عید کی قربانیاں مصنفہ حضرت مرزا بشیر احمد صاحب ایم اے رضی اللہ عنہ ۳۰۵

کتب حضرت مسیح موعود علیہ السلام

حقیقہ الوحی ۱۳-۹۴-۱۷۳

- تحفہ گولڑویہ ۱۳-۱۳۵
خطبہ المامیہ ۷-۱۳-۳۶-۳۸-۱۷۱
الاستقاء ۲۲
برائین احمدیہ حصہ پنجم ۲۲-۱۳۰-۱۹۵
فتح اسلام ۲۲-۱۴۵-۱۴۲-۲۳۲
ایک غلطی کا ازالہ ۳۸
آئینہ کمالات اسلام ۵۲
الوصیت مطبوعہ ۱۹۶۱ء ۱۱۱
تزیاق القلوب ۱۱۸
بشیر احمد- شریف احمد اور مبارک کی آئین ۱۶۲-۲۷۵
عجب ز احمدی ۲۷۵
تذکرہ مجموعہ المامات و رؤیاء و کشف حضرت مسیح موعود علیہ السلام، طبع سوم ۳۸-۵۲-۱۳۰
۱۹۵-۲۸۱-۳۲۶-۳۳۵-۳۳۹

تبلیغ رسالت جلد ۶ : ۳۸

جلد ۱۰ : ۱۳۷

ملفوظات جلد ۱ : ۲۷۵

جلد ۳ : ۱۳

جلد ۴ : ۱۳۰

جلد ۶ : ۱۸۷

جلد ۷ : ۱۳-۲۲

جلد ۸ : ۲۲-۲۶۲

جلد ۹ : ۱۱۰

جلد ۱۰ : ۲۲

کتاب سیرت، تاریخ و تصوف

سیرت الممدی مصنفہ حضرت مرزا بشیر احمد صاحب ایم۔ آ۔ حصہ دوم ۱۷۲-۳۳۹
حصہ سوم ۲۲

السيرة الامام ابى محمد عبد الملك بن هشام جلد ١ : ٩٠ - ٢٤٢

جلد ٢ : ٣٤ - ٢٤٢

جلد ٣ : ٣٤

ذكر جيب مؤلف حضرت مفتي محمد صادق صاحب رضی اللہ عنہ ٣٣٥

سیرت ابن ہشام (اردو ترجمہ از شیخ محمد اسماعیل صاحب پانی پتی) ٥٢ - ٥٣ - ٢٤٢

السيرة الحلبية مؤلف علامہ علی بن برہان الدین الحلبی جلد ١ : ٩٠ - ٢٣١

جلد ٢ : ٥٣ - ٢٤٢

تاریخ الخمیس معتف علامہ الشیخ حسین بن محمد بن الحسن الدیاری بکوی جلد ١ : ٦٩ - ١٦٢ - ٢٣٠ - ٢٥٥

٢٤٢ - ٣٠٥

جلد ٢ : ٣٢٥ - ٣٢٦

نور الیقین فی سیرة خیر المرسلین مصنف محمد خضری ٩٠

حیة النبی مصنف شیخ یعقوب علی عرفانی حصہ سوم ١٨

حیات نور الدین مطبوعہ دسمبر ١٩٢٢ء ٢٦٢

حیات نور مصنف شیخ عبدالقادر صاحب ٢٦٢

نزک بٹلری مترجمہ مولوی محمد ابراہیم علی چشتی ٢٨١

سیرة النبی صلی اللہ علیہ وسلم مؤلف علامہ شبلی نعمانی جلد اول ٣٤٦

سوانح احمدی مصنف محمد جعفر تھانی سری ٣٩٦

کتاب الطبقات الکبیر مؤلف طبقات ابن سعد مصنف محمد بن سعد کاتب الواقدی جلد ١ : ٣٤ - ٦٨ - ٩٠

جلد ٣ : ٣٤ - ٤٨

تاریخ کامل مؤلف الشیخ ابی الحسن علی بن ابی المکرم الشیبانی المعروف ابن الاثیر

جلد ٢ : ٣٤ - ٢٥٥ - ٢٤٢ - ٣٦٣ - ٣٤٦ - ٣٨٢

جلد ٣ : ٣٤

جلد ٤ : ٢٣٢

معجم البلدان مؤلف ابو عبد اللہ یاقوت بن عبد اللہ الحموی جلد ٣ : ٣٤

جلد ٨ : ١٣٤ - ٢٥٥

اسد الغابہ فی معرفتہ الصحابہ مؤلف ابن الاثیر جلد ١ : ٣٦٣

جلد ١ : ٣٨ - ١١١ - ٣٢٦

جلد ٣ : ٢٤٢ - ٣٨٢

خلاصۃ التواریخ مصنفہ سبحان رائے بٹالوی ۵۲

منتخب الباب رنجلیہ ددر حکومت مصنفہ خانی خاں مترجم خود احمد فادوی جلد ۱ : ۵۷

تاریخ ہندوستان مصنفہ شمس العلماء مولوی ذکاء اللہ جلد ۳ : ۵۲

تاریخ طبری مؤلفہ ابی جعفر محمد بن جریر الطبری جلد ۱ : ۶۸-۱۷۷-۱۷۴-۲۷۴

جلد ۲ : ۹۰-۲۵۵-۳۷۶

جلد ۳ : ۵۳-۹۰-۳۸۴

جلد ۴ : ۱۸۶

ابوالانبیاء حضرت ابراہیم علیہ السلام مصنفہ علامہ عباس محمود الغفاد المصری مترجم راجب رحمانی

۱۱۸-۱۳۲

زرقاتی شرح المواہب اللدنیہ مؤلفہ امام علامہ محمد بن عبدالباقی الزرقانی جلد ۱ : ۶۹-۹۰-۲۳۱

۲۵۵-۲۷۳-۳۶۳

جلد ۱ : ۲۰۷-۲۳۱-۳۷۶

زاد المعاد للامام علامہ شمس الدین ابی عبداللہ محمد بن عبدالملک المشهور بابن تیمم جلد ۱ : ۹۰

کتب الاسابہ فی تمیز الصحابہ مؤلفہ شهاب الدین احمد بن علی المشہور بابن حجر العسقلانی جلد ۵ : ۹۰

جلد ۱۶ : ۳۶۳

جلد ۹ : ۱۸۶

فتوح الشام و اتقدی جلد ۱ : ۱۱۱

الفاروق مؤلفہ علامہ شبلی نعمانی ۱۱۱

طبقات الشافعیۃ الکبریٰ مؤلفہ شیخ الاسلام تاج الدین السبکی جلد ۲ : ۱۳۲

تفریح الازکیا فی احوال الانبیاء مؤلفہ مولوی ابوالحسن کاکوروی جلد ۱ : ۱۶۳

الاستیعاب فی معرفۃ الاصحاب للمافظ ابی عمر یوسف بن عبداللہ المعروف بابن عبدالبر النمزی القرطبی

جلد ۲ : ۱۸۶

تاریخ ابن خلدون موسومہ بتاریخ الانبیاء مترجمہ علامہ حکیم احمد حسین الہ آبادی جلد ۱ : ۲۳۱

جلد ۲ : ۲۷۴

بحار الانوار مؤلفہ علامہ باقر مجلسی (یکے از شیعہ کتب) جلد ۱۰ : ۲۳۲

تاریخ احمدیت مؤلفہ مولانا دوست محمد صاحب شاہد فاضل جلد ۲ : ۲۶۴

جلد ۳ : ۳۸۴

جلد ۴ : ۲۶۴-۳۶۲-۴۰۴

تاریخ احمدیت مؤلف مولانا دوست محمد صاحب شاہد فاضل جلد ۵ : ۴۹-۲۹۴

جلد ۴ : ۳۴۹

جلد ۸ : ۴۰۳

جلد ۱۰ : ۲۹۴

جلد ۱۱ : ۳۱۴

جلد ۱۲ : ۴۰۳

اصحاب احمد مؤلف ملک صلاح الدین صاحب ایم۔ اے جلد ۲ : ۲۶۴

جلد ۳ : ۳۸۴

انسائیکلو پیڈیا تاریخ عالم مؤلف ولیم ایل لینگر مترجمہ غلام رسول مہر جلد ۱ : ۳۲۶

جلد ۲ : ۳۲۶

البدایہ والنہایہ مؤلف ابن الاثیر جلد ۴ : ۳۸۴

بھارت کا بحران مصنفہ رونلڈ سیگل مترجمہ حسن عابدی ۱۹۵

مثنوی مولانا روم دفتر چہارم ۴۸

تذکرۃ الاولیاء مترجمہ عبدالرحمن شوق مطبوعہ لاہور ۴۸

سفینۃ الاولیاء مصنفہ داراشکوہ ۱۱۰

نیا تذکرۃ الاولیاء مؤلف رئیس احمد جعفری ۱۱۰-۱۶۴-۱۸۶-۳۴۹

گلدستہ کرامات مطبوعہ لاہور ۱۹۵۵ء ۱۱۰

تذکرہ اولیائے ہند جلد ۳ : ۱۸۶

تذکرۃ الاولیاء ناشر ملک چمن دین وغیرہ تاجر کتب کثیری بازار لاہور ۱۸۶

موج کوثر مطبوعہ فیروز سنز لاہور ۱۹۰۸ء ۴۰۱-۴۰۲

تعبیر الروایہ مصنفہ امام محمد ابن سیرین مترجمہ سید حبیب احمد ہاشمی ۱۸۴

تعطیر الانام مؤلف الشیخ عبدالغنی النابلسی جز اول ۲۵۶

خیر المجالس مرتبہ حمید شاعر القلندر ۱۲۴-۱۴۱

نزہتہ المجالس و منتخب النفاہس مصنفہ عبدالرحمن الصفوری جلد ۲ : ۵۳-۱۴۲-۲۴۳

کتاب تحفۃ المجالس و نزہتہ المجالس مؤلف علامہ جلال الدین سیوطی ۲۴۳

کُتُبِ ادب، کلام و عقائد

- مجانى الادب فى حدائق العرب جز ثانی ۲۴
دیوان غالب مطبوعہ ۱۹۶۶ء ۳۸۴-۳۸
دیوان حسان بن ثابت مع شرح مطبوعہ مصر ۱۹۲۹ء ۵۲
آب حیات مصنفہ مولانا محمد حسین آزاد ۲۸۵-۲۹۴
انتخاب ضرب الامثال و احکام فارسی مؤلفہ آقائے علی اکبر ۳۳۵
الملل و النحل مصنفہ امام ابی القاسم محمد بن عبدالکرم الشہرستانی جلد ۳: ۱۴۴-۲۰۰-۲۵۵
الیواقیت و البحار مصنفہ امام عبدالوہاب شعرائی جلد ۲: ۳۹۶
حُسنُ الأُسوة بما ثبت من الله ورسوله فی البیتوۃ مؤلفہ نواب محمد صدیق حسن خان رشتہ ۲۰۵

لغات

- لسان العرب للامام العلامہ ابن منظور جلد ۷: ۲۵۵
جلد ۱: ۱۳
المفردات فی غریب القرآن للامام راغب الاصفہانی ۳۶-۳۷-۱۹۵-۲۰۰-۲۷۵
محیط المحيط مؤلفہ المعلم بطرس البتانی جلد ۲: ۱۹۵
تاج العروس للامام ابی الفیض السید محمد تقی حسینی جلد ۳: ۲۷۵
جلد ۸: ۲۰۰
المنجد ۱۶۷-۱۶۸
فرہنگ آصفیہ مطبوعہ ۱۹۰۸ء جلد ۱: ۳۸۴
جلد ۴: ۲۳۱-۳۸۴

پیرانا عمد نامہ

- پیدائش باب ۱: ۱۶۳
باب ۱۳: ۱۱۸-۳۱۷
باب ۱۵: ۹۰
باب ۱۶: ۹۸-۹۰-۱۱۸-۲۳۰

پیدائش باب ۱۷ : ۲۳۰

باب ۱۸ : ۱۱۸-۱۶۳-۲۰۷-۳۱۷

باب ۲۱ : ۲۲-۲۴-۹۰-۱۶۴

باب ۲۲ : ۶۸-۱۱۱-۱۳۷-۲۶۴-۲۹۳-۳۱۷-۳۲۶

۳۵۰-۳۸۷

باب ۲۳ : ۲۳۰

باب ۲۴ : ۲۸۱

باب ۲۵ : ۱۳۲

گفتی باب ۱۱ : ۱۱۰-۲۳۰

یسعیاہ باب ۸ : ۳۸۷

نبی اکبر نامہ

متی باب ۴ : ۳۲۹

باب ۹ : ۱۱۰

باب ۱۰ : ۱۶۴

باب ۱۹ : ۹۰

باب ۲۸ : ۳۲۹

قرس باب ۲ : ۱۱۰

باب ۱۰ : ۳۶۲

متفرق کتب

علم الامراض مصنف میر اشرف علی ۱۲۰

ویدول کی قرابائیاں اور چڑھاوے "مطبوعہ لہیا مشن ۱۹۰۳ء ۱۷۲

مخزن الجواہر مؤلف شمس الاطباء حکیم ڈاکٹر غلام جیلانی خاں ۲۹۴

پیدائش کی کتاب کی تفسیر مصنفہ پادری کینن سیل مترجمہ ای جوزف ۳۸۷

اخبارات و رسائل

نمبر	تاریخ	موضوع
۱۷۱	۳ اپریل ۱۹۳۲ء	بفضل قادیان
۱۸۵	۴ اپریل ۱۹۳۵ء	
۱۹۵	۸ مارچ ۱۹۳۶ء	
۲۰۷	۳ مارچ ۱۹۳۷ء	
۲۳۰	۱۵ مارچ ۱۹۳۸ء	
۲۵۵	۹ مئی ۱۹۴۰ء	
۲۶۳	۷ جنوری ۱۹۴۱ء	
۲۶۵	یکم جنوری ۱۹۴۲ء	
۲۷۴	۸ جنوری ۱۹۴۲ء	
۲۷۶	۲۲ دسمبر ۱۹۴۲ء	
۲۷۷	۱۱ دسمبر ۱۹۴۳ء	
۲۸۱	یکم دسمبر ۱۹۴۳ء	
۲۸۲	۱۹ نومبر ۱۹۴۵ء	
۲۹۳	۲۴ مئی ۱۹۴۷ء	
۳۰۴	یکم نومبر ۱۹۴۷ء	بفضل لاہور
۳۱۶	۸ مارچ ۱۹۴۹ء	
۳۲۵	۲۳ مئی ۱۹۵۰ء	
۳۳۵	۱۲ ستمبر ۱۹۵۰ء	ڈان کراچی
۳۴۸	۷ اکتوبر ۱۹۵۱ء	بفضل لاہور
۳۶۳	۳ اکتوبر ۱۹۵۲ء	
۳۵۷	۱۶ اکتوبر ۱۹۵۳ء	بمصالح کراچی
۳۸۷	۳ اگست ۱۹۵۵ء	بفضل ربوہ
۴۴۲	۱۷ جولائی ۱۹۵۶ء	
۴۰۳	یکم اگست ۱۹۵۷ء	
۴۰۵	۲ جولائی ۱۹۵۸ء	
۴۹۶	۱۰ جون ۱۹۵۹ء	
۴۳۴	۹ مئی ۱۹۶۲ء	

نمبر	تاریخ	موضوع
۲	۷ دسمبر ۱۹۱۱ء	بدرت دیان
۷	۳ نومبر ۱۹۱۳ء	بفضل قادیان
۱۳	۳۱ اکتوبر ۱۹۱۵ء	
۲۳	۲۲ اکتوبر ۱۹۱۶ء	
۳۶	۲ اکتوبر ۱۹۱۷ء	
۵۲	۲۸ ستمبر ۱۹۱۸ء	
۵۹	۲۰ ستمبر ۱۹۱۹ء	
۶۸	۶ ستمبر ۱۹۲۰ء	
۷۰	۲۵ اگست ۱۹۲۱ء	
۷۱	۱۰ اگست ۱۹۲۱ء	
۷۴	۷ اگست ۱۹۲۲ء	
۷۵	۲۱ جولائی ۱۹۲۳ء	
۷۸	۳۱ اگست ۱۹۲۳ء	
۷۹	۲۱ جولائی ۱۹۲۴ء	بمکت دیان
۸۹	۱۱ جولائی ۱۹۲۵ء	بفضل قادیان
۱۱۰	۱۳ جولائی ۱۹۲۶ء	
۱۱۸	۲۱ جون ۱۹۲۷ء	
۱۲۶	۵ جون ۱۹۲۸ء	
۱۳۱	۲۸ مئی ۱۹۲۹ء	
۱۴۰	۸ اپریل ۱۹۳۰ء	
۱۴۰	۹ مئی ۱۹۳۰ء	
۱۴۰	۱۶ مئی ۱۹۳۰ء	
۱۴۵	۲۶ اپریل ۱۹۳۲ء	
۱۶۳	۱۶ اپریل ۱۹۳۳ء	
۱۷۳	۲۷ مارچ ۱۹۳۳ء	

رساله جامعہ احمدیہ سالنامہ ۱۹۳۰ء ۶۱۹۳
ریویو آف ریویجنز انگریزی ۱۹۳۳ء ۹۰

انگریزی کتب

- GEORGE SALE : The Koran P. 13
- MAX MULLER : The Sacred Books of the East Fixxv
(Introduction). P. 13
- WILLIAM MUIR : Life of Mahomet (Mohammad
p.b.u.h.) P. 13-376
- H.A.L. FISHER : Napoleon P. 52
Encyclopaedia Britannica P. 52-186
Commentry on the Old Testament 1893 P. 69
Encyclopaedia of Religion and Ethics P. 110, 118, 147,
172,207
- The Jewish Encyclopaedia P. 118, 132, 163
- Fredrick H. Martens : The Story of Religion and Philo-
sophic Thought P. 118
- MATHEW HENRY : The Family Devotional Bible
with Copious Notes and Reflections on the Old and
New Testament P. 230
Encyclopaedia of Islam. P. 326
- THE EPIC OF MAN
(TIME — LIFE INTERNATIONAL) P. 384
- R.J. UNSTEAD : looking at History P. 384
- M. S. SABİR : Story of Khyber P. 396
- ARNOLD FLETCHER : Afghanistan Highway of
Conquest. P. 396
- JOHN GUNTHER : Inside Africa P. 403